Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

КРАЦИЛО СОЛОМІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.111’37’374:82-3“16/20”

ПРОФІЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ MARRIAGE В АНГЛІЙСЬКІ МОВІ

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Петрик Тетяна Володимирівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри англійської філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мартинюк Алла Петрівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри теорії і практики
перекладу англійської мови;

кандидат філологічних наук, доцент
Качмар Ольга Юріївна,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет",
доцент кафедри прикладної лінгвістики.

Захист відбудеться 26 грудня 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий "25" листопада 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент Татаровська О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертацію присвячено дослідженню концепту MARRIAGE в англійській мові на основі британської художньо-літературної та художньо-дидактичної прози XVII-XXI століть, розглянутого в аспекті лінгвальної актуалізації та концептуальної організації.

Для сучасного мовознавства актуальним є аналіз мови в аспекті її взаємозв'язків із ментальністю й культурою народу, у площині особистого сприйняття та формування індивідуальної картини світу. Сучасна лінгвістика приділяє значну увагу аналізу концептів, їхнього місця та ролі в мовній парадигмі та у світлі поєднання з іншими галузями знань. Трактування концепту відрізняється у вітчизняних та закордонних мовознавчих студіях, а щодо терміну 'концептосфера' розбіжності немає. Чи не єдиним ефективним способом дослідження концептосфери є аналіз мовного матеріалу за допомогою проведення асоціативних експериментів, створення асоціативних полів, семантичного аналізу словникових статей, аналізу вербалізації концептів у мовленні/тексті. Важливим етапом аналізу є когнітивна інтерпретація, яка і відрізняє когнітивну семантику від лінгвістичної.

Дослідженню концептів, переважно як культурних констант, присвячені праці як українських (А. Д. Бєлова, Л. І. Бєлєхова, І. О. Голубовська, А. М. Приходько, Т. В. Радзієвська), так і зарубіжних учених (А. П. Бабушкін, Т. В. Булигіна, С. Г. Воркачов В. І. Карасик, А. Д. Кошелєв, Д. С. Лихачов, Л. Г. Панова, С. Л. Сахно, Ю. С. Степанов, О. С. Яковлева). У руслі когнітивної семантики (Ч. Філлмор, Ж. Фоконьє, Л. Талмі, Дж. Лакофф, С. А. Жаботинська, М. Джонсон, Н. Д. Арутюнова, В. З. Дем'янков, І. М. Кобозєва, О. О. Селіванова,) значення слів досліджуються із когнітивними сутностями, які реалізуються через такі моделі представлення знань як прототипи, фрейми, схеми, сценарії тощо.

Наше дослідження зосереджене на аналізі актуалізації концепту MARRIAGE у руслі лінгвокогнітивної та лінгвокультурологічної парадигми. У фокусі нашої уваги трактування шлюбу у британському суспільстві, а саме: засоби профілізації цього концепту у британській картині світу, його структура та когнітивна інтерпретація.

В англомовній традиції цей соціальний феномен виражається через лексико-семантичне поле концепту MARRIAGE. Від цього концепту у значній мірі залежить склад інших базових концептів мовної свідомості. Водночас універсальний та національний культурно-специфічний, багатокомпонентний концепт-когнітив MARRIAGE, попри всю вагомість, досі був досліджений лише спорадично: М. В. Михалева дослідила цей концепт у свідомості американців та росіян, А. Л. Кисельова торкнулася концепту MARRIAGE у кореляції із концептом ЖІНОЧНІСТЬ, Дж. Лакофф дослідив метафоричний аспект концепту MARRIAGE у сучасному американському політичному дис-

курсі, Ю. А. Жаданов та В. В. Савіна – концепт MARRIAGE у творчості письменниці Д. Лессінг.

Актуальність дисертації зумовлено необхідністю аналізу концепту-когнітиву MARRIAGE з урахуванням сучасних досягнень когнітивної лінгвістики у дусі антропоцентризму, а також визначення місця цього концепту у побудові британського національного образу, оскільки ще не було проведено ґрунтовного дослідження профілізації концепту MARRIAGE в англійській мові крізь призму лінгвокогнітивної парадигми. Також існує потреба напрацювання комплексної методики концептуального аналізу дискурсного масиву.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертація, тема якої була затверджена вченою радою факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 25/2 від 23 лютого 2011 р.) та уточнена (протокол № 9 від 12 травня 2016 року), виконувалася згідно з планом наукових досліджень кафедри англійської філології Львівського національного університету імені Івана Франка: "Сучасні напрями формування структурно-семантичних і когнітивно-дискурсних парадигм германських, романських і класичних мов". Шифр теми – 0114U0.

Метою роботи є проведення комплексного дослідження концепту MARRIAGE в англійській мові, виокремлення його змісту та структури. У цьому аспекті вважаємо також за доцільне простежити динаміку розвитку зазначеного концепту за допомогою моделювання його актуального та історичного шарів. Для реалізації цієї мети поставлено такі **завдання:**

– теоретичне узагальнення напрямків філологічного аналізу проблеми пошуку місця концепту в парадигмі наукових знань та розгляд концепту у мовознавчій площині;

– інвентаризація вербальних засобів профілізації концептів;

– аналіз проблем дослідження польової структури концепту MARRIAGE та визначення його номінативного поля;

– встановлення імені концепту MARRIAGE за допомогою компонентного аналізу, аналізу словникових дефініцій та укладення безперервної моделі;

– дослідження понятійної складової концепту MARRIAGE за допомогою аналізу внутрішньої форми, дефініційного аналізу (дослідження словникових визначень) та компонентного аналізу;

– аналіз образної та ціннісної складової концепту MARRIAGE за допомогою дослідження когнітивних мікрополів концепту MARRIAGE, моделювання асоціативного поля концепту, дослідження англомовної фразеологічної картини та аналізу пареміологічного фонду;

– розгляд когнітивного процесу реконструкції матримоніального скрипту з тексту літературно-художнього твору;

– фреймове моделювання концепту MARRIAGE у літературно-художніх текстах.

Об'єктом дослідження є концепт MARRIAGE в англійській мові, профілізований за допомогою лексичних одиниць, вільних словосполучень, фразеологізмів, паремій та скриптових моделей.

Предметом дослідження є лінгвокогнітивні механізми реконструкції концепту MARRIAGE, їхні характеристики (зокрема, когнітивні, структурно-семантичні, прагматично-семантичні та частиномовні), а також мовна об'єктивація в лексикографічних джерелах та в мові художніх творів.

Матеріалом дослідження слугували дані із 45 лексикографічних джерел, 24 джерел ілюстративного матеріалу і результати асоціативного експерименту, метою якого було виявити актуальне розуміння концепту та лінгвосеміотичний репертуар засобів його профілізації. Лексикографічні джерела дозволили виявити 24 випадки вживання лексеми marriage у фразеологічних одиницях та 24 випадки у пареміях, а також 3 її синоніми у фразеологічних одиницях (alliance – 2, union – 1) та 7 у пареміях (matrimony – 4, wedlock – 3) та засобів непрямої номінації у 86 та 113 випадках серед фразеологізмів та паремій відповідно. Метод суцільної вибірки із художнього дискурсу обсягом 6692 сторінок виявив 361 випадок вживання лексеми marriage як імені концепту (XVII ст. – 93, XVIII ст. – 55, XIX ст. – 141, XX ст. – 57, XXI ст. – 15) та 109 випадків використання синонімів (XVII ст.: alliance – 1, wedlock – 10, matrimony – 10; XVIII ст.: matrimony – 6, wedlock – 1, alliance – 24, union – 17; XIX ст.: alliance – 7, matrimony – 3, union – 3; XX ст.: alliance – 3, union – 3; XXI ст.: alliance – 2, wedlock – 1, matrimony – 5, union – 14), а також 1600 випадків непрямої номінації досліджуваної одиниці (XVII ст. – 211, XVIII ст. – 536, XIX ст. – 452, XX ст. – 130, XXI ст. – 269).

Оскільки *концепт* є ширшим за поняття, обґрунтованим постає його дослідження за допомогою різноманітного методологічного інструментарію. **Теоретико-методологічною базою** реферованого дослідження слугують праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів із застосуванням як загальнонаукових **методів** (спостереження, узагальнення, опису, індукції, дедукції), так і лінгвістичних, а саме: понятійного моделювання, компонентного та інтерпретативного аналізу, асоціативного експерименту; водночас діахронний фон служить своєрідним 'трампліном' для розгортання концептуальної інформації. Для дослідження обрано лінгвоконцептологічний підхід, який сформувався на перетині лінгвокультурології й когнітивної лінгвістики та залучає до сфери опису концептів методологічний потенціал і банк даних різноманітних наукових галузей. Синтез когнітивної та комунікативної парадигми допомагає ґрунтовно дослідити концепт, актуалізований на лексико-семантичному рівні ключовими лексемами, їх асоціативними та синонімічними рядами. Для визначення семантичної структури

концепту MARRIAGE за основу взято положення про тришарову структуру концепту, яка включає предметну, образно-перцептивну та оцінно-поведінкову характеристику. Побудова міжфреймової мережі (за С. А. Жаботинською) дозволяє детальніше пізнати концепт MARRIAGE на основі аналізу дискурсу, його зв'язки з іншими концептами. Застосування скриптової моделі допомогло ґрунтовно дослідити матримоніальний скрипт, що є ширшим ніж сам концепт MARRIAGE, із визначенням основних його етапів.

Наукова новизна дисертації полягає в таких результатах дослідження мовної актуалізації аналізованого концепту:

- *вперше* подано комплексний когнітивно-дискурсивний опис концепту MARRIAGE в єдності його понятійного, образного та ціннісного компонентів;
- у плані актуалізації концепт MARRIAGE проаналізовано з погляду етимології, історичного та актуального шарів;
- вибудовано модель поняттєвих складників концепту MARRIAGE;
- удосконалено методику дослідження концептів, їхнього моделювання та експлікації;
- з'ясовано значущість концепту MARRIAGE у свідомості британського суспільства з опорою на праці його представників;
- виявлено та структуровано основні смисли концепту MARRIAGE в пареміологічній спадщині британської лінгвокультури;
- подано типові матримоніальні скрипти, які розвиваються у просторі й часі, із відповідними мікросценаріями та детальним когнітивно-семантичним, лексико-граматичним та функціонально-стилістичним аналізом елементів.

Наукова новизна одержаних результатів узагальнена у наступних положеннях, що виносяться на захист:

1. Концепт MARRIAGE – це багатокомпонентний концепт-когнітив, який належить до макрорівня за смисловим обсягом; він є ритуальним культурно-специфічного порядку, який входить до соціального концептополя 'особиста сфера людського життя' та до концептосфери 'людина', де понятійна сфера містить обширний об'єм соціо-етнокультурної інформації, яка є важливою для побудови англійського національного образу. Лексема *marriage* є ім'ям концепту, його головним вербалізатором та основним способом прямої номінації в англійській мові; її зміст може бути переданий фреймом, де marriage – це що? [relationship/ union/ state/ ceremony], між скількома? [two], ким? [man/ husband/ partner] і [woman/ wife/ partner], додатковими є слоти якими? [same], якого статусу? [legal/ formal].

2. Асоціативне поле концепту MARRIAGE сформоване лексемами, які фіксують культурно і соціально значущу інформацію про концепт шлюбу, його розірвання і міжособистісними стосунками. Концепт MARRIAGE характеризується системою структурно-змістових зв'язків з мережею інших концептів (LOVE, HUSBAND, WIFE, WEDDING, WIDOW, DIVORCE тощо).

3. За семантичним критерієм вирізняємо шість груп фразеологізмів на позначення лексем-членів даного концептуального поля, що характеризують: 1) стан перебування у шлюбі та стосунки в ньому; 2) учасників шлюбного союзу; 3) припинення шлюбних стосунків; 4) осіб, що порушують шлюбні норми; 5) акти, пов'язані з відходом від традиційних та законодавчо врегульованих шлюбом стосунків та 6) неодружених осіб. За граматичним класом представлені три моделі: дієслівні (найчисельніші), номінативні та незалежні синтаксичні конструкції.

4. Високий рівень появи концепту MARRIAGE у паремійному фонді британської культури має системно-структурний характер і дозволяє об'єднувати одиниці у межах 18-ти тем, 57-ох логем та 7-ох сублогем, а також свідчить про високу актуальність даного концепту для цього етносу, де ШЛЮБ – вирішальна річ у житті людини.

5. Фреймова модель концепту MARRIAGE реалізована у вигляді мережі пропозицій в п'яти слотах предметного фрейму з характеристиками-домінантами UNHAPPY, UNEQUAL, UNCONVENTIONAL, COMPULSORY, CLANDESTINE, INTENDED, OPEN, NECESSARY; трьох слотах акціонального фрейму з домінантами ASSIST, RESIST, HATE MARRIAGE-пацієнс, DIVULGE, MAKE, CONTRACT MARRIAGE-фактатив, MARRIAGE MISLEADs, CAUSEs TROUBLE; трьох слотах ідентифікаційного фрейму з домінантами MARRIAGE є CEREMONY/INTIMACY; двох слотах посесивного фрейму із домінантами MARRIAGE-контейнер має MOTIVES, FELICITY та трьох слотах компаративного фрейму з домінуванням схеми схожості-метафори MARRIAGE є наче PANACEA, HEALER, PARADISE, ADVANCEMENT, SAFETY та GOD'S APPOINTED MEANS. Предметний та акціональний фрейми є найпоширенішими.

6. Макроскрипт *matrimonial relationship* містить стандартизовані етапи-мікросценарії (об'єднані у ключові етапи: дошлюбний та шлюбний): 1) courtship (залицяння); 2) formal betrothal (consent of the parties/exchange of rings/exchange of love tokens (публічна згода сторін/обмін обручками/символами кохання) та public blessing by family/close kin (публічне благословення батьками і родиною); 3) posting of bans (оголошення імен осіб, які одружуються); 4) big church wedding; 5) inauguration of new household. Обов'язкова присутність двох учасників, які набувають іншого статусу з правами й обов'язками і можливими подальшими кроками, що вербалізується відповідними лексемами-концептами.

Теоретична значущість роботи полягає у тому, що аналіз концепту MARRIAGE є внеском у розробку теоретичних питань концептології і може використовуватися для лінгвокогнітивного і когнітивно-дискурсивного дослідження концептів у мовах.

Практична цінність дослідження полягає у тому, що фактичний матеріал, який міститься у дисертації, та наукові висновки можуть вико-

ристовуватися у навчальному процесі для підготовки спеціалістів у галузі когнітивної семантики, лінгвокультурології, культурології, лінгвокраїнознавства та історії мови.

Особистий внесок дисертанта визначається встановленням лінгвокультурної специфіки концепту MARRIAGE у сучасній англійській мові. У дисертації не лише вперше визначено та змодельовано структуру концепту MARRIAGE, а й розроблено процедуру реконструкції концепту. Усі наукові результати отримані особисто автором, про що свідчать публікації з теми дисертації та доповіді на наукових конференціях.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення та практичні результати дисертації обговорювались на *міжнародних наукових конференціях*: «Дискурсні стратегії XXI століття» (Львів, 2011), V Міжнародна науково-практична конференція «Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах» (Львів, 2012), XXII Міжнародна наукова конференція «МОВА І КУЛЬТУРА» імені Сергія Бураго (Київ, 2013), VII Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2013), VIII Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми термінознавства, романо-германської філології та перекладу» (Чернівці, 2014), Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Современные направления теоретических и прикладных исследований, 2014» , Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (Одеса, 2014), IX Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація: мова-культура-особистість» (Острог, 2015); *всеукраїнських наукових конференціях*: Всеукраїнська наукова конференція пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (1935-2003), «Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу» (Львів, 2012), Всеукраїнська науково-практична конференція «Ключові проблеми сучасної германської та романської філології (Луганськ, 2013); *науково-методичних семінарах*: Науково-методичний семінар кафедри іноземних мов НУ «Львівська політехніка» «Методологічні засади дослідження концептуального простору художнього твору» (Львів, 2013), Науково-методичний семінар кафедри іноземних мов НУ «Львівська політехніка» (Львів, 2015).

Публікації. Положення дисертаційного дослідження висвітлено у 14 публікаціях, у т. ч. 6 у фахових виданнях України та 2 у зарубіжних виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної наукової та довідкової літератури, джерел ілюстративного матеріалу загальним обсягом 337 видань, 3 таблиць, 7 рисунків та 2 додатків. Загальний обсяг роботи становить 260 сторінок (217 сторінок основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність вибору теми, подано новизну, теоретичну та практичну цінність дослідження, сформульовано мету, об'єкт і предмет дослідження, визначено методологічну основу, розкрито основні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі "Теоретичне підґрунтя дослідження концепту MARRIAGE"** закладено підвалини теоретико-методологічного інструментарію дослідження профілізації концептів, розглянуто комунікативно-когнітивний підхід до аналізу мови, типологію концептів, висвітлено концептуальний аналіз як методологічну основу дослідження, з'ясовано роль асоціативного експерименту у дослідженні концептосфери, проаналізовано метод фреймового моделювання структури концепту.

У мовознавчих студіях термін "концепт" почав використовуватися із середини 1970-х років. Кінець XX – початок XXI століття ознаменований щораз більшою психологізацією концепту та зміною його традиційної логічної складової. Існування трьох основних поглядів на онтологію концептів: концепт як ментальна репрезентація (mental representation), концепт як здатність (ability) та концепт як смисл у рамках теорії Фреге (Fregean senses), не відкидає можливості їхнього поєднання у дослідженні природи концептів, хоч і прихильники трьох вищезазначених підходів дотримуються різних переконань. У сучасній слов'янській лінгвістиці більшість вчених дійшли висновку, що концепт є ширшим за поняття, оскільки останнє включає в себе порівняно невелику кількість семантичних ознак. Для дослідження концептів може застосовуватися різноманітний методологічний інструментарій. На перетині лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики сформувалася лінгвоконцептологія. Лінгвоконцептологічний підхід залучає до сфери опису концептів методологічний потенціал і банк даних різних наукових галузей. Оскільки наше дослідження передбачає аналіз формування та функціонування концепту MARRIAGE в національній концептосфері британців як в синхронії, так і діахронії, вважається за доцільне взяти за основу та методологічно спиратися на лінгвокогнітивний підхід. Це дозволить змоделювати трансформацію аналізованого концепту зі зміною епох.

У дослідженні дотримано положень теорії Ю. С. Степанова щодо поступового нашарування концепту. У плані актуалізації представлено концепт MARRIAGE з позицій етимології (внутрішня форма), історичного шару (розвиток у діахронії, тобто місце в когнітивній моделі світу британського суспільства поетапно, з XVII століття до нашого часу) та актуального шару, тобто розкрито найновіший шар концепту, який є основною актуальною ознакою, що відома кожному носієві культури, значима для нього і входить у загальнонаціональний концепт.

З погляду змісту концепт MARRIAGE належить до макрорівня за смисловим обсягом та є ритуальним концептом культурно-специфічного порядку, який входить до соціального концептополя ‘особиста сфера людського життя’ та до концептосфери ‘людина’. Концепт розглянуто у його польовій організації (ядро, ближня та дальня периферії), де виділено центральний *денотативний зміст* із *семантичним ядром* і *периферією* та *конотативне оточення*, а також стосовно структури (образні, понятійні та ціннісні характеристики).

Різноманітність методів, методик та прийомів для аналізу концепту допомагає наблизитися до істини побудови його моделі. Ми застосували етимологічний, дистрибутивний, дефініційний (уніфікація словникових визначень), компонентний (визначення та опис семантичної структури досліджуваних номінативних одиниць), концептуальний, паремійний, польовий, дискурсний, квантитативний та інтерпретативний аналізи, когнітивно-семантичний, функціонально-стилістичний та лексико-граматичний підходи, а також методику логічних предикатів.

У **другому розділі “Номінативне поле концепту MARRIAGE”** розкрито понятійну складову, проведено лексикографічний аналіз його імені, розглянуто концепт у вимірах квазісинонімії та полісемії, досліджено образну та ціннісну складову концепту MARRIAGE шляхом аналізу когнітивних мікрополів концепту, а також фразеологічної та пареміологічної англомовної картини світу

Аналіз образної та ціннісної складової концепту MARRIAGE ми здійснили завдяки дослідженню його когнітивних мікрополів: а) когнітивні мікрополя лексеми *wedding*: 1) власне весільна церемонія; 2) учасники весільної церемонії; 3) приміщення, де відбувається шлюбна церемонія; 4) предмети, пов’язані з весільною церемонією; 5) одяг наречених, та б) когнітивні мікрополя лексеми *wedlock*: 1) стан перебування у шлюбі; 2) склад шлюбного союзу; 3) припинення шлюбних стосунків; 4) акти, пов’язані з відходом від традиційно прийнятих та законодавчо врегульованих шлюбним союзом стосунків. Із цією метою здійснено моделювання асоціативного поля концепту за допомогою асоціативного експерименту, який є ефективним методом аналізу як концептосфери певного індивіда, так і колективу: проаналізовано слова-реакції учасників асоціативного експерименту за *The Associative Thesaurus of English,*оформлено асоціативну польову модель, де виділяються ядерне, базове та периферійне поля. Виявлено, що кореляція ядерними реакціями створює такі лексично-семантичні поля: *love* (9), *sex* (7), *divorce* (5), *guidance* (5), *wedding* (5) та *line+lines* (4+1), які формують ядерне поле; *church* (3), *licence* (3), *bed* (2), *bride* (2), *husband* (2), *man* (*men*) (2), *ring* (2), *union* (2), *wed* (2) та *wife* (2), що складають базове поле, а інші отримані реакції – периферію. Вищенаведені лексеми фіксують куль-

турно і соціально значущу інформацію про концепт, формують асоціативне поле концепту MARRIAGE. Аналіз концепту MARRIAGE показав, що ядро його асоціативного поля утворене парадигматичними реакціями, що належать до того ж граматичного класу, що і слово-стимул. Дослідження англомовного фразеологічного та пареміологічного фонду картини за семантичним критерієм дозволяє виділити шість груп фразеологізмів, а для категоризації паремій – 18 основних тем, 57 логем та 7 сублогем.

Образний компонент концепту MARRIAGE в англійській мові досліджено за допомогою аналізу низки когнітивних метафор, які демонструють рекурентний характер у діахронному та синхронному аспектах. Онтологічною метафорою є *matrimonial institution* (*'інститут шлюбу'*), який трактується як живий організм – *to keep the matrimonial institution alive*. Експлікується також структурна метафора, де MARRIAGE постає як будівля, в яку можна увійти (*enter into the bonds of wedlock*) чи об'єкт, що піддається руйнуванню (*break a marriage*).

Компонентний підхід та аналіз словникових дефініцій допомогли укласти безперервну модель. Лексема *marriage* ідентифікована як ім'я концепту MARRIAGE, його головний вербалізатор та основний спосіб прямої номінації в англійській мові. Інші номінативи (ідеографічні синоніми *matrimony* та *wedlock*) є віддаленими від ядра лексико-семантичного поля вербалізатора досліджуваного концепту, вони перебувають на межі його центру та периферії. Зміст лексеми *marriage* може бути переданий фреймом, де *marriage* – це що? [relationship/ union/ state/ ceremony] між скількома? [two], ким? [man/ husband/ partner] і [woman/ wife/ partner], додатковими є слоти якими? [same] якого статусу? [legal/ formal]. На основі проаналізованого лексикографічного матеріалу було виділено такі визначення лексеми *marriage*: 1) A legally recognized relationship between husband and wife; 2) A legally recognized relationship between two people; 3) The state of being married; 4) A wedding; 5) A close union between two things; 6) (In card games) the king and queen of the same suit.

Укладено трирівневу модель, яка містить концептуально-семантичний, субконцептуально-/ стилістично-семантичний та синтаксично-семантичний рівні і передбачає перехід від чистого онтологічного знання до мовного. Це допомогло висвітлити частину репрезентації знання кластеру іменників *marriage* (*marriage, wedlock, matrimony, wedding, nuptials та espousals*). Ядерна денотація, спільна для усіх аналізованих лексем, репрезентує об'єднання (unification) двох людей протилежної статі (актори), adult female (actor 1)←є united з→adult male (actor 2). Об'єднуючим ядром для проаналізованих лексичних концептів згідно з результатами нашого аналізу є сема *united*, а джерелом дивергентності можуть бути конотативні та такі денотативні ознаки, що формують сім полів: 1) *union* (лексичні концепти

marriage та *wedding*); 2) *rite, ceremony* (лексичні концепти *marriage*, *wedding*, *wedlock*, *nuptials, espousals* та *matrimony*); 3) *sacrament* (лексичний концепт *matrimony*); 4) *state* (лексичні концепти *marriage, matrimony* та *wedding*); 5) *relationship* (лексичні концепти *marriage*, *matrimony* та *wedding*), 6) *institution as an abstraction* (лексичний концепт *marriage*) та 7) *festivities* (лексичний концепт *wedding*).

Дослідження фразеологічних засобів репрезентації концепту MARRIAGE здійснено на матеріалі тлумачних, фразеологічних та двомовних словників англійської мови в результаті суцільної вибірки, яка представлена знак-смислом, смислом-знак. Це дало змогу виділити шість груп фразеологізмів, які характеризують як стан перебування у шлюбі та стосунки в ньому, так і припинення шлюбних стосунків. З урахуванням критерію граматичного класу представлено три типи моделей у фразеологізмах, які актуалізують концепт MARRIAGE: дієслівні (найчисельніші), номінативні та незалежні синтаксичні конструкції.

У дослідженні ідіосинкретичних паремій британського етносу, які стосуються матримоніальних стосунків та учасників матримоніального сценарію, ми виявили високий рівень вербалізації концепту MARRIAGE у паремійному фонді, що свідчить про високу актуальність цього концепту, де ШЛЮБ трактується як вирішальна річ у житті людини. У результаті аналізу пареміологічного фонду ми виділили основні теми, логеми та сублогеми для категоризації паремій, що характеризують концепт MARRIAGE: Тема 1: Матеріальний, соціальний стан та характер (5 логем, 2 сублогеми), серед яких превалює ідея фінансової рівності, вказується на переваги матеріального добробуту, але водночас дається обіцянка, що тягар бідності у шлюбі буде посмертно винагороджений; Тема 2: Побутує повір'я, що не варто пропонувати одружуватися у травні; Тема 3: Віковий вимір (3 логеми) схвалює раннє заміжжя дівчат та розумну різницю у віці (де чоловік є старшим); Тема 4: Шлюб приносить зміни (2 логеми) вказує на шлюб як чинник змін і у характері, і у родинних зв'язках; Тема 5: Згода у шлюбі (1 логема) актуалізує необхідність єдності помислів у подружжя; Тема 6: Визначеність долі (2 логеми) містить антиномічні думки, де шлюб і є наперед визначеним, і, водночас, його неможливо передбачити; Тема 7: Характеристики шлюбу (7 логем) наголошує на необхідності серйозного ставлення до шлюбу; Тема 8: Застосування сили у подружжі (2 логеми) містить суперечливі поради, які схвалюють або заперечують фізичне насильство над дружиною; Тема 9: Шлюб та кохання (2 логеми, 5 сублогем) теж не має єдиного повідомлення, а вказує на необхідність кохання як передумови шлюбу, та на те, що кохання прийде згодом; Тема 10: Вибір чоловіка/дружини (3 логеми) об'єднує взаємовиключні поради про необхідність розважливого вибору партнера і про зайвість цього кроку; Тема 11: Недо-

ліки у партнерів (1 логема) висвітлює важливість прощення огріхів партнера та примирення із недоліками; Тема 12: Якості дружини (10 логем) наголошує на працьовитості дружини; Тема 13: Характер дружини (3 логеми) вказує на важливість її покірності, де водночас є інформація про те, що норовлива дружина демонструє вірність; Тема 14: Функція дружини (3 логеми) визначає її як берегиню домашнього вогнища та помічницю чоловіка; Тема 15: Зовнішній вигляд дружини (2 логеми) містить пораду шукати вродливих жінок у Лондоні, але і попереджає про небезпеку привабливої дружини; Тема 16: Характеристики чоловіків (4 логеми) вихваляють твердість їх характеру та доброту; Тема 17: Холостяк протиставляється одруженому чоловіку (4 логеми), прославляє холостяцьке життя; Тема 18: Негативне ставлення до незаміжніх жінок та вдів (2 логеми) попереджає про небезпеку пов'язувати своє життя із вдовою та висвітлює упереджене ставлення до незаміжніх.

У **третьому розділі "Концепт MARRIAGE у XVII-XXI ст."** проведено поетапний аналіз розвитку концепту MARRIAGE на матеріалі британської художньо-літературної та дидактичної прози XVII–XXI століть із врахуванням культурно-специфічних рис, притаманних британській етносвідомості, визначено фрейми та аналіз розвитку матримоніального скрипту. Можливість представлення концептів у вигляді фреймів та слотів, які схематично впорядковують і деталізують інформацію, подану шляхом трикомпонентного опису концепту та концептуальної метафори, дозволяє провести фреймовий аналіз на основі аналізу художнього дискурсу, а застосування скриптової моделі дозволяє ґрунтовно дослідити матримоніальний сценарій із виділенням основних етапів. У той час як семантичний аналіз досліджує значення слова в його зв'язках і відношеннях з іншими лексемами, концептуальний вивчає смисл, який є ядром для групування слів, ідей та інших категорій.

У XVII столітті у британській культурі спостерігається утвердження соціальної ендогамії. Пуританському шлюбу притаманна чітка ієрархія із *чоловіком* на чолі, якому надавалися необмежені повноваження; несумісність кохання та шлюбу не піддавалася сумнівам (хоча існували також прогресивно налаштовані особи, які намагалися це змінити, як наприклад Р. Бакстер, яскравий представник пуританської літератури) та застосовувалися методи для нівелювання можливості тісного духовного єднання та рівності через заснування власної сім'ї.

Р. Бакстер, пресвітеріанин, проповідник і плідний автор, у художньо-дидактичному трактаті *Christian Economics: or, The Family Directory, Containing Directions for the True Practice of All Duties Belonging to Family Relations, with the Appurtenances* резюмував суть шлюбу та очікування від нього серед добропорядних християн своєї епохи. Квінтесенція основної

ідеї шлюбу полягає в поєднанні *‘companionship’*, *‘love’*, *‘children’* та *‘glory of God’*. У результаті аналізу мікроконцепту HUSBAND, було виділено такі когнітивні семи та сегменти: семи хазяїн, годувальник та обов’язки, сегмент сем поведінки. Когнітивна група СЕМИ ОБОВ’ЯЗКІВ вербалізована лексемами *‘duty’ (‘обов’язок’)* та *‘office’ (‘служба’)*: *“doing the duty of a husband”* та *“doing the office of a husband”*. Оскільки пуританська філософія розвинулася виключно у світлі християнської доктрини, саме Бог виступає головою ієрархії. Очікувану поведінку членів *‘домашнього господарства’* можна резюмувати концептом, вербалізованим лексемою *‘obedience’ (‘покора’)*, яка, для чоловіка, повинна керувати його любов’ю: *‘command [husband’s K.C.] love’*. Чоловік у цій ланці розташований найближче до Бога, будучи посередником між ним та *домашнім господарством*, до якого належать *дружина*, *діти* та *слуги*.

На основі слів-супровідників до домінантної лексеми ‘marriage’ можна виділилити основні когнітивні сегменти сем та окремі семи концепту. MARRIAGE є станом і контрактом, що триває все життя, створений для прославляння Бога та прокреації; у шлюбі інтимні стосунки допустимі лише для *“sober procreation of children” (“здорового народження дітей”)*. Шлюб потребує серйозної підготовки, передбачає ієрархію і водночас партнерство, неможливий без любові, вимагає спільного проживання подружжя, тілесної та духовної єдності, обов’язків та орієнтації на майбутнє.

Мікроконцепти HUSBAND та WIFE, які входять у макроконцепт MARRIAGE, демонструють як специфікацію когнітивних сем, притаманних MARRIAGE, так і присутність нових.

Аналіз логічних предикативів-вербалізаторів концепту MARRIAGE у трактаті Р. Бакстера дав змогу прослідкувати експлікацію концепту MARRIAGE у всіх базових фреймових схемах (семантика лінгвальних мереж С. А. Жаботинської), де переважають слоти ідентифікаційного фрейму. У результаті характеризуємо MARRIAGE як такий, що: 1) є UNLAWFUL, DOUBTFUL, NECESSARY, GREAT, INDIFFERENT, LAWFUL, VALID та FORMER]; 2) має вміст NOTHING, STRENGTH, PATIENCE, ADVANTAGE, CROSS, CONSEQUENCE, REASON, AIM, CAUSE, UNDERSTANDING та PRUDENCE; 3) діє SUFFICES, CURES SIN, DISADVANTAGES, PLUNGES та OBLIGES, може бути об’єктом дії, де хтось CONTRACTS, CONSENTS, COMMANDS, FORBIDS, NULLIFIES, APPOINTS, CONTRACTS, PROMISES, CONSUMMATES та MAKES MARRIAGE; 4) є BOND, INSTITUTION, COVENANT, CONTRACT, DUTY та THING; 5) є наче GOD'S APPOINTED MEANS, VERBAL CONJUNCTION та REMEDY.

У XVIII столітті і аж до середини XIX *шлюбу* відводилася основна роль у накопиченні капіталу. Дослідження художнього дискурсу даної епохи на матеріалі роману ‘Камілла’ британської письменниці Ф. Берні

вказало на андроцентризм та промінентну роль батьків упродовж розвитку усього матримоніального сценарію.

Аналіз когнітивно-семасіологічного простору роману ‘Камілла’ Ф. Берні за допомогою когнітивно-семантичного, лексико-граматичного та функціонально-стилістичного аналізів допоміг вибудувати матримоніальний скрипт, де у макроскрипті *matrimonial relationship* виділяємо чотири ключові мікросценарії-фрейми: *courtship*, *engagement*, *marriage* та *widowhood*. У мікросценарії-фреймі *courtship* вирізняються основні когнітивні сегменти-семи: симпатія, пізнання, вияв уваги до об’єкта симпатії та публічність. Наступною фазою розвитку шлюбного сценарію є *engagement*, що має також попередню стадію *pre-engagement* (передзаручини) та є результатом родинних домовленостей. *Engagement* бере відлік від часу *proposal*. У фреймовій ситуації *proposal* присутні такі основні семантично-когнітивні виміри слів : *публічність*, *схвалення батьків*, *наявність дарунків* та *красномовність*. Кульмінацією реалізації усього сценарію і логічним кроком після заручин є фреймова ситуація *wedding*, яка є урочистою, потребує фінансових витрат і має двох основних актантів: *bridegroom* та *bride*. До лексико-семантичного поля фреймової ситуації *wedding*, окрім винуватців заходу, зараховуємо учасників весільної церемонії (*дружка*, *священнослужитель*, *батько*) та певні *атрибути* самої церемонії (*перстень*, *весільну сукню*). *Wedding* є початком спільного сімейного життя, від якого бере відлік здійснення мікросценарію *marriage*, найчастотнішим вербалізатором якого у романі виступає лексема *marriage*. Основні когнітивні сегменти-семи концепту MARRIAGE – *незворотність*, *об’єднання*, *еволюція*, *публічність*, *життєвий вибір* та *відповідальність*. У групі когнітивних сем місце проживання спостерігаємо як те, що *шлюб* передбачає *заснування нової господи*, так і те, що *дружина входить до сім’ї чоловіка*. Про *кохання* у шлюбі також можна отримати суперечливі дані: *кохання є необхідним* та *шлюб його вбиває*. *Шлюб* – це *бажана річ*, яка *зрівнює партнерів*, повинна *приносити щастя*, є запорукою отримання *гідного статусу в суспільстві для жінок* та передбачає *взаємну приналежність партнерів*. Серед негативних ознак промінентними є *тиск* та *обмеження свободи*. До основних когнітивних груп сем мікроконцепту WIFE належать: 1) статус – підпорядкованість та почесність; 2) роль – помічник, партнер, матір, домогосподиня, джерело щастя та визначник життя чоловіка; 3.1) поведінка – добропорядність та покора; 3.2) характер – простодушність, м’якість характеру та скромність; 4) зовнішність не має значення/ є важливою/ зайвий елемент для дружини; 5) фінансові статки – дружина як джерело грошей, багата дружина прагне незалежності; 6) інтелектуальний рівень – дружина (не) має бути освіченою. На основі слів-супровідників до лексем-вербалізаторів виділяємо когнітивні сегменти сем та окремі когнітивні семи мікрокон-

цепту HUSBAND: 1) коханий; 2) статус – вищість, нижчість, опікун, джерело щастя та ідеал; 3.1) поведінка – жорстокість, обман, повага; 3.2) характер – раціональність, стриманість, уважність; 4) причина огиди.

У випадку смерті одного з членів подружжя, *husband* та *wife* набувають статусу *widow* та *widower*, а стан, у який переходить дружина, висвітлюється лексемою widowhood. Одруженість у дорослому віці трактується як суспільна норма, а неодруженим притаманна стигматизація, що в романі вербалізується дерогативною лексикою. Концепт BEAUTY (ВРОДА) є важливішим для етапу *courtship*, ніж для *marriage*. У тексті роману зустрічаємо високу частотність соматичних фразеологічних одиниць і простежуємо значний вплив давньогрецької культури на культурну та мовну свідомість англосаксонців: так, у чотирьох текстових реалізаціях роману зустрічається ім'я Гіменея (античного покровителя подружжя та шлюбу): *votaries of Hymen* (1), *car of Hymen* (1) та *altar of Hymen* (2).

Аналіз логічних предикативів-вербалізаторів концепту MARRIAGE у Фанні Берні 'Камілла або портрет юності' дав змогу вибудувати абстрактну концептуальну мережу та прослідкувати експлікацію концепту MARRIAGE у всіх базових фреймових схемах, де переважають слоти предметного та акціонального фрейму: MARRIAGE 1) є UNHAPPY, UNEQUAL, DISPROPORTIONED, COMPULSORY, CLANDESTINE, INTENDED та FORMER; є (стільки) DOUBLE; існує IN THE FUTURE/ ON THE FINAL STAGE; 2) має MOTIVES, FELICITY; 3) діє ASSIST, LOOK UPON, RESIST, MAKE, DIVULGE та CONTRACT.

Парадигма шлюбного нонконформізму першої половини XIX століття змінилася поверненням до контролю та конформізму у другій половині цього ж століття. Аналіз роману яскравого представника цієї епохи Е. Троллопа 'Як ми тепер живемо' дає змогу зробити висновки, що реалізація скрипту передшлюбних та шлюбних стосунків підлягає певним стандартизованим етапам-мікроскриптам; обов'язковою є присутність двох учасників, які, пройшовши певний етап, набувають іншого статусу з тими чи іншими правами та обов'язками ('правилами гри') і можливими подальшими кроками дій, що вербалізується відповідними лексемами-концептами. Розвиток сценарію можна розділити на два етапи: дошлюбний (включає такі мікросценарії: знайомство, симпатія, залицяння, пропозиція руки, заручини) та шлюбний (містить шлюбну церемонію, буденне подружнє життя, в деяких випадках сепарацію чи розлучення, і, за неминучими законами природи, смерть (переважно, спершу одного із членів подружжя).

Аналіз логічних предикативів-вербалізаторів концепту MARRIAGE у даному романі дозволив прослідкувати його експлікацію у всіх базових фреймових схемах, де переважають слоти акціонального фрейму: MARRIAGE 1) є WRETCHED, UNHAPPY, MISERABLE, DISAGREEABLE, COMPUL-

SORY, UNDESIRABLE, OBJECTIONABLE, UNSUITABLE, IMPOSSIBLE, UNCANONICAL, BRILLIANT, SUITABLE, EXPECTED, CERTAIN та SPLENDID; існує тоді IN THE FUTURE; 2) є у власності SHE (3), WE, YOU (2), GIRL, HE (5), DAUGHTER, SISTER, MELMOTTE, WHITSTABLE (2), CRUMB та MONOGAM; має HOPE; 3) діє; RUIN, CONSENT, SANCTION, ACCOMPLISH, BRING ABOUT, BREAK OFF / DOWN, POSTPONE та ARRANGE HATE, RESENT, CELEBRATE, PREVENT, BENEFIT, SET UP MIND, THINK, GRACE, CONSENT, FORBID, OFFER, PROMISE SUIT, CONTRIBUTE, APPEAL, COME OFF, TAKE PLACE та REPEAT 4) є THIS (4), EVENT, FEAST; 5) є наче MISTAKE, STEP TO RUIN, SOMETHING TO BE ACHIEVED BY ONE'S OWN EFFORT та DOMESTIC INSTITUTION. Антиномічна варіативність якісної схеми предметного фрейму вказує на багатогранність концепту із перевагою негативних конотацій.

У той час як у XVI та XVII століттях люди не піддавали сумнівам несумісність кохання та шлюбу і за допомогою різноманітних ритуальних засобів відкидали можливість духовного єднання та рівності у сім'ї, у другій половині XX століття спостерігається зміна парадигми та поширення подружнього міфу, де багатьма заперечується існування непримиренності між егалітарним виміром подружнього кохання та тими ролями, яких набувають чоловік та жінка у створенні сім'ї.

У дослідженні когнітивно-семасіологічного простору роману 'Women in Love' Д. Г. Лоуренса ми проаналізували вербалізацію матримоніального скрипту та виділили чотири ключові мікросценарії-фрейми: *courtship*, *engagement*, *marriage* та *widowhood*.

У мікросценарії-фреймі *courtship* виділяємо такі основні когнітивні сегменти-семи: *симпатія*, *любов*. У групі *сем поведінки* притаманні такі невербальні елементи як довготривалий візуальний контакт, грайливість, жартівливість та фізичну близькість, частиною якої є поцілунки. Далі спостерігаємо три наступні можливі шляхи розвитку скрипту: а) стагнація у подальшому переході на нову фазу; б) продовження висхідного руху мікросценарію-фрейму, де стосунки є успішними або в) припинення розвитку сценарію. Кроком у розвитку скрипту є *engagement* 'заручений стан', що бере відлік від часу *proposal* 'освідчення'. Під час реалізації цієї фреймової ситуації bachelor може а) сам звертатися до miss ([bachelor] *asks* [miss]) або б) звертатися до батька miss з намірами про одруження. Результатом такого сценарію може бути а) прийняття, де [miss] *accepts* [bachelor], б) відмова: [miss] *rejects* [bachelor] або в) відкладення прийняття рішення: [miss] *considers* [bachelor]. У фреймовій ситуації *proposal* виокремлюємо наступні когнітивні семи: *особливість*, *обов'язок* та *спонтанність освідчення*. *Wedding* є початком спільного сімейного життя, від якого бере відлік здійснення мікросценарію *marriage*. Серед основних когнітивних сегментів-сем кон-

цепту MARRIAGE виділяємо наступні: *індивідуальний вибір*, *бажаність*, *виваженість, необхідність*, *прокреація*, *безпека*, *відокремлення*, *фінальність*, *кохання*, *фатальність*, *небажаність*, *приреченість*, *капітуляція* та *дисбаланс*.

До основних когнітивних груп сем мікроконцепту WIFE належать: 1) *роль* дружини – помічник, матір; 2) *поведінка* – послух, непослух, страх, відокремленість, невірність; 3) *характер* дружини – нетерплячість та *жорстокість*. На основі слів-супровідників до лексем-вербалізаторів, виділено когнітивну сему *вищості* у мікроконцепті HUSBAND, що підкреслює *андроцентризм*.

MARRIAGE не виступає єдиним можливим сценарієм, також можливе постійне перебування у стані *lover*. У випадку смерті одного з подружжя *husband* та *wife* набувають статусу *widow* та *widower*. Подружня невірність хоча і сприймається з відчутним осудом, проте є типовим явищем. Фреймова ситуація *adultery* описує випадки зради у подружньому житті. У випадку неуспішного *шлюбу*, на відміну від попередніх поколінь, нова ґенерація пропонує припинення таких шлюбних стосунків завдяки розгортанню фреймової ситуації *divorce 'розлучення'*.

Marriage протистоїть *single state*; можемо спостерігати протистояння концептів MARRIAGE та FREEDOM, які стають антагоністами. Згідно з роздумами одного із героїв, найціннішим є збереження окремішності та власної свободи, а протистояння об'єднанню з іншою особою є вищим досягненням людини. Бажання зберегти свободу та надати нового значення MARRIAGE у колах вільнодумців та мистецької еліти сприяло пошуку нових форм стосунків, чогось 'вищого', 'ширшого', 'об'ємнішого' за шлюб. Серед нових поглядів бачимо заперечення звичного матримоніального сценарію, оскільки останній сприяє 'закритості' подружніх пар, їхньому перебуванню в ізольованому стані. Серед альтернативних форм стосунків пропонується *співжиття*, що можемо вважати однією із форм втілення матримоніального сценарію, адже вона передбачає наявність більшості із тих елементів, що і MARRIAGE. Результати аналізу даного художнього дискурсу засвідчують утвердження гармонійного союзу жінки та чоловіка, заперечення існуючої форми шлюбу, пошук новаторських форм, де визнається незалежність кожного із партнерів.

Високий рівень метафоричної образності, притаманний вербалізації концепту MARRIAGE, підтверджений значною кількістю позицій компаративного фрейму, а також їхньою антиномічною варіативністю, де MARRIAGE є і *воротами до раю*, і *катастрофою*.

Історичний екскурс ілюструє коливання популярності інституту шлюбу і його стрімке падіння у XXI столітті. На основі роману сучасної британської письменниці С. Ваґстафф 'Обмін нареченими' змодельовано реконструкцію скрипту, що відображає уявлення британців початку XXI сто-

ліття про стосунки чоловіка та жінки, що ведуть до шлюбу, та їх подальший розвиток, також виділено динамічні і статичні елементи. Реалізація скрипту передшлюбних та шлюбних стосунків передбачає ті ж етапи-мікроскрипти, що й у попередні епохи: дошлюбний та шлюбний. Дошлюбний період включає такі мікросценарії: знайомство, симпатія, залицяння, пропозиція руки, заручини. Шлюбний період містить шлюбну церемонію, буденне подружнє життя, в деяких випадках сепарацію чи розлучення, і смерть одного із членів подружжя. Важливим нововведенням сучасної доби є можливість узаконення одностатевих стосунків, що відображається у художньому дискурсі.

Розбір логічних предикативів-вербалізаторів концепту MARRIAGE у даному романі дав змогу прослідкувати експлікацію концепту MARRIAGE у базових фреймових схемах, де було встановлено, що MARRIAGE: 1) є OPEN, UNCONVENTIONAL, NORMAL та FAILING; існує IN THE FUTURE; 2) є у власності HE та PARENTS; 3) є THIS; 4) є об'єктом дії DISCUSS; діє BREAK DOWN; 5) є як FARCE.

Аналіз логічних предикативів-вербалізаторів концепту MARRIAGE дозволив вибудувати абстрактну концептуальну мережу, де у дискурсі XVII століття переважають слоти ідентифікаційного фрейму, XVIII століття – предметного та акціонального фрейму, XX-го століття – компаративного фрейму, а XXI століття – предметного фрейму.

ВИСНОВКИ

Дослідження профілізації концепту MARRIAGE дозволило встановити номінативну сутність цього концепту, змоделювати його польову структуру, виявити специфіку основних ознак його понятійного, образного та ціннісного складників та засобів їхньої вербалізації.

Номінативне поле концепту MARRIAGE, яке виражає його матеріальну природу, представлене лексемами *marriage*, *matrimony* та *wedlock,* які є ідеографічними синонімами, лексемами-асоціатами, фразеологізмами та пареміями.

За допомогою аналізу внутрішньої форми, етимологічного, дефініційного та компонентного аналізу, здійснено аналіз понятійної складової концепту MARRIAGE. Аналіз образної та ціннісної складової концепту MARRIAGE проведено завдяки дослідженню когнітивних мікрополів концепту MARRIAGE, моделювання його асоціативного поля, дослідження англомовної фразеологічної картини та аналізу пареміологічного фонду. Образний компонент концепту MARRIAGE в англійській мові також досліджено за допомогою аналізу низки когнітивних метафор, які демонструють рекурентний характер в діахронному та синхронному аспектах. Концептуальна метафора як засіб профілізації концепту MARRIAGE розглянута у його взаємозв'язках з

основними логемами в пареміях та текстуальній профілізації в пуританській етико-дидактичній літературі XVII століття та художній літературі XVIII-XXI століть.

Етап аналізу внутрішньої форми проведено на базі словників, решта – на основі художніх та морально-дидактичних творів, які виявляють актуалізацію когнітивної моделі концепту, а також різнобічні шляхи розвитку концепту, його текстової, позатекстової та підтекстової інформації.

Аналіз синтагматичного аспекту вербалізаторів концепту MARRIAGE та його мікроконцептів-складників, а також пов'язаних концептів, виявив як узуальні для мовомислення британців характеристики (наприклад, MARRIAGE передбачає СПІЛЬНЕ ПРОЖИВАННЯ, ІЄРАРХІЮ, MARRIAGE – ЗАПОРУКА ОТРИМАННЯ СТАТУСУ В СУСПІЛЬСТВІ ДЛЯ ЖІНОК тощо), так і оказіональні (наприклад, можливість відкритого продажу дружини на місцевому ринку), які можна передати атрибутивними відношеннями (*unequal marriage, forced marriage*, *disproportioned marriage*, *intended alliance, reported alliance, unequal alliance тощо*), прийменниковими сполученнями (*wife of the poor prisoner, bond of love*) та дієслівно-іменниковими словосполученнями (*compose wife, take a wife, procure a wife, conclude a wife, recover love*, *destroy love* тощо). На основі проведеного аналізу ми дійшли висновку, що семантика та сполучувальні властивості лексеми *marriage* та її похідних є детерміновані комбінаторикою та структурою концепту MARRIAGE.

Аналіз логічних предикативів-вербалізаторів концепту MARRIAGE у художній та художньо-дидактичній прозі дав змогу провести діахронне дослідження міжфреймової мережі на основі методики семантики лінгвальних мереж (СЛМ), розробленої С. А. Жаботинською для концептуального аналізу смислів одиниць мови та мовлення.

Результати проведеного аналізу вказують на вагомість шлюбу як у XVII столітті, так і у XVIII, на що вказуються відповідно семи *підготовки* та *відповідальності. У* XVII столітті на необхідність взаємної симпатії вказують семи *єдності тіла* та *єдності душі*, в той час як у XVIII столітті важливість кохання простежується у семі *кохання є необхідним*, проте тут також з'являється застереження щодо тривалості кохання, яке зникає з одруженням, що відображено у смисловій семі *шлюб вбиває кохання. Гроші*, які не були актуалізовані в аналізованій прозі XVII століття, виступають важливими у XVIII, де гроші є сприятливим фактором для шлюбу, але *шлюб з метою збагачення* засуджується як негативне явище. У XVIII столітті спостерігаємо розширення мікроконцепту HUSBAND у порівнянні із XVII, оскільки тут можемо виділити ще сему *коханого*, яка надає новий вимір шлюбним стосункам. Як і у попередньому столітті, тут зберігається наявність смислової семи *вищості* чоловіка, але тут також простежуємо і негативні риси: *жорстокість*, *обман*, і навіть те, що чоловік може викликати *огиду*. Як і у попередньому столітті, у XVIII для чоловіка

характерно проявляти *раціональність* та *стриманість*; дружина продовжує бути підпорядкованою чоловіку, але її статус є почесним, вона все ще є помічником та партнером. На матеріалі прози цього століття ми побачили актуалізацію фінансового чинника, де дружина – джерело грошей, водночас, багата дружина прагне незалежності. Також важливості набуває сема *інтелектуального рівня*, де бачимо боротьбу двох суперечливих ідей: *дружина не має бути освіченою* та *дружина має бути освіченою*.

У XIX столітті, як і в попередньому, шлюб є *запорукою отримання статусу в суспільстві для жінок*. На початку цього століття поширення у суспільстві набуває співжиття *cohabitation*, яке конкурує і протиставляється традиційному *шлюбу*, але вже наприкінці століття *marriage* практично повністю витісняє інші форми матримоніальних стосунків. До кінця століття сформувався образ чоловіка-годувальника *(male breadwinner)* та *(female hometaker)* дружини-домогосподарки.

В порівнянні з попередніми століттями, у XX акцентується на такій ознаці як *індивідуальний вибір*, водночас незмінною залишається вагомість *прокреації*. Велика кількість негативних сем, зокрема, *фатальність, небажаність, приреченість, капітуляція* та *дисбаланс* вказують на падіння престижу інституту шлюбу серед певних верств населення, але водночас збереження популярності серед інших (на що вказує, зокрема, сема *бажаність*). Як і у попередніх століттях, у першій половині XX простежується *вищість чоловіка* і загалом існування концепту відбувається у межах його попередніх рамок. Також, у XX *дружина* є далі *помічником*, але демонструє як *послух*, так і *непослух*, останнє або не було взагалі актуалізованим досі, або не зазнавало такої акцентуалізації. Розширення мікроконцепту WIFE характеризується наявністю набагато більшої кількості негативних сем, серед яких ті, які раніше були притаманні чоловікам – такі як *нетерплячість* та *жорстокість*.

XXI століття характеризується розширенням концепту MARRIAGE: бачимо послаблення ролі стереотипних уявлень та виникнення такого явища як *open marriage*.

Результати аналізу концепту MARRIAGE у когнітивно-діахронному напрямку із застосуванням комплексного мультипарадигмального підходу сприяють відкритю перспектив подальших досліджень концептуалізації і категоризації концептів і способів концептуалізації світу на матеріалі різних мов.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКЛАДЕНО В ОДНООСІБНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

1. Крацило С. О. Лексико-семантичне поле концепту MARRIAGE в англійській мові / С. О. Крацило // Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття : збірник матеріалів конференції, присвячений пам’яті академіка АН ВШ України К. Я. Кусько. – Львів, 2011. – С. 93–94.

2. Крацило С. О. Роль компаративного фрейму у вербалізації концепту MARRIAGE / С. О. Крацило // Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : ЛДУ БЖД, 2012. – С. 104.

3. Крацило С. О. Реалізація скрипту «шлюб» (на матеріалі роману С. О. Ентоні Троллопа «Як ми тепер живемо») / С. О. Крацило // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : [зб. наук. пр.]. – 2013. – № 14 (273). – С. 171–177.

4. Крацило С. О. Реалізація скрипту «шлюб» в британській художній прозі початку XXI ст. (на матеріалі роману Sasha Wagstaff “Changing Grooms”) / С. О. Крацило // Мова і культура. – 2013. – Вип. 16. – Т. 4. – С. 524–531.

5. Крацило С. О. Фразеологічні засоби вербалізації концепту MARRIAGE в англійській мові / С. О. Крацило // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – № 68. – С. 208–211.

6. Крацило С. О. Фреймова репрезентація концепту «marriage» у романі Д. Г. Лоуренса «Закохані жінки» / С. О. Крацило // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. – Серія: Філологічні науки (Мовознавство) : [зб. наук. пр.]. – Кіровоград, 2013. – Вип. 116. – С. 587–592.

7. Крацило С. О. Актуалізація концепту «marriage» в англійській мові у XVII столітті / С. О. Крацило // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень», м. Одеса, 12–13 вересня 2014 року. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2014. – С. 24–27.

8. Крацило С. О. Концепт у лінгвокогнітивних вимірах / С. О. Крацило // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний вимір філологічних наук», м. Львів, 30–31 травня 2014 р. – Львів : Наукова філологічна організація “Логос”, 2014. – С. 50–54.

9. Крацило С. О. Концепт MARRIAGE у вимірах квазісинонімії та полісемії / С. О. Крацило // Сборник научных трудов Sworld. – Вип.1, т. 22. – Иваново : МАРКОВА АД, 2014. – С. 19–26.

10. Крацило С. О. Роль асоціативного експерименту в дослідженні концептосфери (на прикладі концепту marriage) / С. О. Крацило // Науковий вісник Чернівецького університету. Сер. «Германська філологія». – Чернівці : Видавництво ЧНУ, 2014. – Вип. 692–693. – С. 52–55.

11. Kratsylo S. O. The Concept ‘Marriage’ Verbalized in the British Paremiology / S. O. Kratsylo // Материалы третьей межвузовской научно-практической конференции «Актуальные проблемы современной лингвистики», 15–16 апреля 2014 года : [сб. тез.]. – Санкт-Петербург : СПбГЭУ «ЛЭТИ», 2014. – С. 102–103.

12. Крацило С. О. Вербалізація концепту MARRIAGE в пуританській етико-дидактичній літературі на матеріалі трактату “Christian Economics, or The Family Directory, Containing Directions for the True Practice of All Duties Belonging to Family Relations, with the Appurtenances” / С. О. Крацило // Наукові записки Острозької академії. Серія «Філологічна». – Острог, 2015. – Вип. 51. – С. 236–239.

13. Крацило С. О. Вербалізація концепту «MARRIAGE» у романі Фанні Берні «Камілла, або Портрет юності» / С. О. Крацило // Молодий вчений. – 2016. – № 4. – С. 391–394.

АНОТАЦІЯ

Крацило С. О. Профілізація концепту MARRIAGE в англійські мові. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2016.

Дисертацію присвячено розкриттю специфіки профілізації концепту MARRIAGE в англійській мові шляхом комплексного мультипарадигмального аналізу семантико-когнітивних, лінгвоконцептологічних та лінгвосеміотичних характеристик засобів вербалізації його поняттєвого, образного та ціннісного компонентів. Матеріалом дослідження слугували лексикографічні джерела, зразки художньої та художньо-дидактичної літератури XVII–XXI століть, архівні матеріали та результати асоціативного експерименту.

У виконаному дослідженні визначено номінативне поле концепту MARRIAGE, що виражає матеріальну його природу та вербалізується лексемою-ім’ям концепту, ідеографічними синонімами, лексемами-асоціатами, фразеологізмами та пареміями.

Проведений аналіз внутрішньої форми із застосуванням етимологічного, дефініційного та компонентного аналізу розкриває понятійну складову аналізованого концепту. Аналіз образної та ціннісної складової концепту MARRIAGE проведено через дослідження його когнітивних мікрополів, моделювання асоціативного поля концепту, дослідження англомовної фразеологічної картини та аналізу пареміологічного фонду. У роботі простежено узуальні та оказіональні для мовомислення британців характеристики через аналіз синтагматичного аспекту семантичного значення вербалізаторів концепту MARRIAGE та його мікроконцептів-складників, а також пов’язаних концептів. Зіставно-типологічна характеристика та аналіз логічних предикативів-вербалізаторів концепту MARRIAGE у художній та художньо-дидактичній прозі дав змогу провести діахронне дослідження міжфреймової мережі на основі методики семантики лінгвальних мереж. Застосування скриптової моделі уможливило ґрунтовний аналіз матримоніального скрипту із виділенням основних етапів.

Ключові слова: концепт, художній дискурс, концепт MARRIAGE, профілізація, фрейм, скрипт, концептуальна картина, концептуальна метафора, номінативне поле, польова структура.

АННОТАЦИЯ

Крацило С.А. Профилизация концепта MARRIAGE в английском языке. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко Министерства образования и науки Украины, Львов, 2016.

Диссертация посвящена раскрытию специфики профилизации концепта MARRIAGE в английском языке путем комплексного мультипарадигмального анализа семантико-когнитивных, лингвоконцептологических и лингвосемиотических характеристик средств вербализации его понятийного, образного и ценностного компонентов. Материалом исследования послужили лексикографические источники, образцы художественной и художественно-дидактической литературы XVII-XXI веков, архивные материалы и результаты ассоциативного эксперимента.

В исследовании определено номинативное поле концепта MARRIAGE, который выражает материальную его природу и вербализируется лексемой-именем концепта, идеографическими синонимами, фразеологизмами и паремиями, лексемами-ассоциатами.

Проведенный анализ внутренней формы с применением этимологического, дефиниционного и компонентного анализа раскрывает понятийную составляющую рассматриваемого концепта. Изучение образной и ценностной составляющей концепта MARRIAGE проведено через исследование его когнитивных микрополей, моделирование ассоциативного поля концепта, исследования англоязычной фразеологической картины и анализа паремиологического фонда. В работе прослеживаются узуальные и окказиональные для языка и мышления британцев характеристики через анализ синтагматического аспекта семантического значения вербализаторов концепта MARRIAGE и его микроконцептов-компонентов, а также связанных концептов. Типологическая характеристика и анализ логических предикативов-вербализаторов концепта MARRIAGE в художественной и художественно-дидактической прозе позволил провести диахронное исследование междуфреймовой сети на основе методики семантики лингвальных сетей. Применение скриптовой модели позволило провести основательный анализ матримониального скрипта с выделением основных этапов.

Ключевые слова: концепт, художественный дискурс, концепт MARRIAGE, профилизация, фрейм, скрипт, концептуальная картина, концептуальная метафора, номинативное поле, полевая структура.

SUMMARY

Kratsylo S. O. Profiling of the concept MARRIAGE in English language. – Manuscript.

Thesis for obtaining a PhD in Philology, specialty 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko National Univeristy of Lviv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2016.

The thesis studies specific features of profiling the concept marriage in the English language through a comprehensive in-depth analysis of semantic, cognitive, linguo-conceptual and lingo-semiotic characteristics of means of verbalization of its notional, metaphoric and axiological components. The study is based on lexicographical sources (45 dictionaries), samples of fiction and treatises (17th to 21st centuries) from 24 sources, archive materials and results of the associative experiment. Nominative field study includes lexical semantic field modeling, whose units are arranged via synonymy/antonymy, logical categories, hyponymy and associations. The problems of near-synonymy and polysemy, which arise during the research, are dealt with applying continuous model and the linguistic study is illustrated with the clustered model of 'marriage' concepts.

The research methodology employed in the thesis is grounded within the scope of linguo-conceptual approach, which has formed on the merge of linguo-cultural studies and cognitive linguistics. This approach embraces the methodological potential and data of different scientific branches and therefore a number of different analyses are singled out as the means of research of the concept MARRIAGE. Etymological, definitional and componential analyses reveal the notional component of the concept. Metaphoric and axiological components of the concept are analyzed through the study of its cognitive microfields, associative field, collocations, proverbs and proverbial phrases. Metaphoric component is analyzed through conceptual metaphors, which are recurrent in synchronic and diachronic study. To research the semantic structure of the concept MARRIAGE we use the postulate that the structure of the concept is three-layered and comprises the notional, image-perceptive and evaluative components. The interframe network (as proposed by S. A. Zhabotynska), built on the analysis of the discourse, helped us to learned in more details not only the concept MARRIAGE itself, but also its correlations and interconnections with the other concepts.

The study analyses both common and occasional features for the British through the semantic analysis of the verbalisers of the concept marriage and its constituent components. Concept MARRIAGE is termed as a multi-componential concept-cognitive, which belongs to the macro level concerning its semantic content; it is a ritual concept from the point of view of its cultural specifics which enters the social conceptual field "private sphere of human life"

and the conceptual sphere “human”. Lexeme ‘marriage’ is the name of the concept MARRIAGE, its main verbaliser and basic means of nomination in the English language.

Comparative and typological analysis and analysis of the logical verbalisers of the concept MARRIAGE concept in fiction and fictional didactic works has enabled us to conduct a diachronic study of the interframe network based on lingual semantic networks methodology with the thorough analysis of the concept in main schemas of thing, action, possession and comparison frames. Script model construction has enabled us to conduct a thorough analysis of the matrimonial script, highlighting the main stages. Script is understood as a time sequence of certain episodes, stereotypical scenes that are marked with movement and development throughout time. These are in fact frames that unfold in time and space dimensions as a sequence of separate episodes, stages and elements such as a visit to the restaurant, a fight or an excursion. There have been singled out macro and micro scripts in the matrimonial script, ways of situation development, agents, richly illustrated with examples from the fiction. It has been established that pre-marriage (meeting, sympathy, courtship and engagement) and marriage (marriage ceremony, daily marital life, in some cases separation or divorce) periods constitute two key stages of the script. Study results have undergone cognitive and comparative analysis, tracking the evolution of the concept marriage.

The research also tackles the problem in terms of phraseology. The semantic criterion helped us single out six groups of phraseological units actualizing the lexemes-members of the conceptual field under analysis: marriage state and relations, members of the wedlock, breakage of the marriage relations, persons neglecting the norms, non-traditional marital relations, non-married persons. Proverbs containing the concept MARRIAGE appeared to constitute a large part of the paremiological layer of the British linguo-culture and therefore they were subjected to analysis, which enabled us to state their systemic-structural character and classify them within 18 themes, 57 logemes (logical phrases) and 7 sub-logemes. The received data testify to the fact that concept MARRIAGE is one of the basic for the British ethnic group, where marriage is an important and crucial event in person’s life.

Key words: concept, literary discourse, concept marriage, profiling, frame, script, conceptual image, conceptual metaphor, nominative field, field structure.

Підписано до друку 23.11.2016 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 215. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; http://www.pais.com.ua